

## Válaszok

### Dr. Korinek László bírálata

Köszönöm Tisztelt Opponensem értő megközelítését, tartalmi értékelését és kedvező megítélését. Kérdéseire, megjegyzéseire az alábbiakban válaszolok.

- **Az előttünk fekvő mű voltaképpen két disszertáció**, amely a magyar jogtörténeti hagyományoknak megfelelően egyetemes és magyar jogtörténet vonatkozásait nagyjából 50–50%-ban viszi tovább (1. oldal).

Tisztelt Opponensem megjegyzésére, hogy ti. a védés tárgyát képező munka lényegében két disszertáció, csak részben tudok bólintani. A második (magyar) hányad ugyanis aligha állná meg önállóan a helyét. Ha különválasztanám a magyar vonatkozásokat, bizony foghíjasnak tűnne a munka, miután hiányozna talapzata: a nyugati fejlődés keletivé formálódó hatása itt, e szélsőnemzeti régióban. Bizony szememre lehetne vetni számos kérdés mellőzését, melyet a téma kibontása szempontjából érdektelennek ítélttem, hiszen kitűzött céloom behatárolta azokat a problémákat, melyek lenyomatait megkíséreltem feltárni és végigkövetni a kontinentális fejlődés útján. Vannak olyan szándékosan elhagyott vizsgálatok is (alább szó is lesz róluk), melyek éppen a fontos hangsúlyokat változtatták volna meg a feldolgozásban. (A terjedelmi korlátokról nem is szólva.) A történeti kép választott témámnál fogva mindenhol metszett, mert a fenytőházak alapítási programjainak elemzése és az intézmény beilleszkedésének értékelése a szegényrendészet – rendészet – büntetés-végrehajtás hármásának szerkezeti rendszerébe nem tették lehetővé általában a büntető és a büntetés-végrehajtási praxis elemzését, csupán érintését, hiszen említés nélkül hagyni párhuzamos fontos jelenségeket nyilván nem lehetett. Ezekre a tematikus korlátokra a kontinentális fókusz kevésbé hívja fel a figyelmet, mint a

magyar. Úgy vélem hát, hogy az európai és a magyar fenyítőház-történelem egymást kiegészítő tartalmi kibontása kerek egész ad, így együttesen.

- A kora újkori fenyítőházi modell történéseit igyekszik helytől és időtől nem függetlenül, koherens rendszerbe foglalni. Ennek során **talán jobban ki lehetett volna dolgozni az alkotómunka = nemesít, a kemény (kényszer)munka = büntet** különbséget, vagy azt, hogy a tétlen magánzárka büntetésnél miért hoz „jutalmat” a munka lehetősége (2. oldal).

A munka büntető szerepvállalásának Tisztelt Opponensem által megkifogásolt, a szükségesnél halványabb kontúrjai úgy gondolom azért nem kellően erősek, mert azok jelentőségét az első fenyítőházi rendtartások segítségével vizsgáltam. Ezekben a dokumentumokban (s a fényükben értékelhető fenyítőházi praxisban) kétségkívül igen világosan megfogalmazódik a munka nevelő- és személyiségformáló jellege. Ez a munka azonban még messze van az értékteremtő, alkotó munkától. Amszterdamban és annak mintájára számos, később alapított fenyítőházban például a fogvatartottak keményfát reszeltek szakadatlanul, hogy a piacon kelendő különleges festékport kellő mennyiségben előállítsák. Utóbb némi takácsmunka is társult az egyhangú (ám de kétségkívül fegyelmező) színesfa-ráspolyozáshoz. A disszertációban a munkáltatásnak ezt a jellegét igyekeztem kidomborítani az amszterdami Rasphuisban és ennek példáján Danckában is alkalmazott „vizespince” intézményének bemutatásával, melyben a lusta, dologra nem fogható, nehezen fegyelmezhető, munkát megtagadó foglyok munkával történő nevelését eszközölték. A dagály idejére vízzel feltöltődő helyiségben, egy kéziszivattyú társaságában fogvatartott életét úgy menthette, ha az apály eljöveteléig megállás nélkül, teljes erővel dolgozott a beáramló víz kipumpálásán.

A munkáltatás ilyen felfogásának megváltozását a nagy börtönreformokig, egészen a 19. századig nem látjuk sem a fenyítőházi, sem a büntetés-végrehajtási tablón. A kriminalizálódással párhuzamosan a haszonelvűség is áttörte a falakat, és a vállalkozó érdekeinek megfelelő, legkevésbé a rabok alkotó együttműködésére építő munkáltatást találunk az intézetekben. Ebben a képletben a „munka fegyelme nevel” tézis érvényesült.

Annál érdekesebb viszont a kemény (kényszer) munka, mint büntetés jelensége, mely kétségkívül végigkíséri a munkáltatás történetét. A „servi res sunt”, képletben világosan kirajzolódott a becsületvesztett munka helye a társadalmi munkaszervezetben. A szabad ember által el nem végzett (nehéz, veszélyes vagy megalázó) fizikai munka büntetőjellegűvé vált. E jellemvonása nagyjából a 19. századig fennmaradt, de akkor sem tűnt el

nyomtalanul (vö. 35. o.). Az újkor megváltozott szociális és gazdasági viszonyai némiképp tágabb teret adtak a munka (kényszermunka) gyakorlatának és teóriájának. A munkabüntetés elterjedését illetően regisztrálható egy jelentős változás: teret nyert az az eszme, hogy a kemény munka önmagában rossz és kellemetlen, tehát *büntetésként* használható (vö. 42. o.). Ezt a funkciót tökéletesen szolgálta a feudális-rendi társadalom egyik jellemző hagyatéka, a munkabüntetés testi büntetésként történő besorolása és értelmezése, mely a későbbiekre is rányomta bélyegét. Ebből bontakozott ki a kényszermunka: az a munka, mely önmagában a büntetés, a rossz, mely mellett (és annak biztosítására) szabadságfosztást is alkalmaztak. Szemben a munkakényszerrel, mely a szabadságvesztés-büntetés kísérőjelenségeként vonult be a köztudatba. Ennek a munkakényszernek keretében teremtette meg a börtönügyi reformgondolkodás azt a munkáltatás-fogalmat, amely a reszocializációs (reintegrációs) eszme jegyében a visszavezető munkát az alkotó munka gondolatával fűzte össze.

- Talán lehetett volna **legalább egy utalással érinteni** azt a középkori felfogást, hogy a majdnem minden középkori katedrális külső, többnyire bejárati részén található **Szent Márton** kép, dombormű, amikor az a köpenyét megfelezi szintén a szegénygondoskodásra való felhívás (2. oldal).

Köszönettel fogadom Tisztelt Opponensem figyelemfelhívását a savariai származású Martinus (a későbbi Toursi Szent Márton) történetére, a 334-ben Ambinaum kapujában történet eseményére, a kettévágott köntös históriájára. A köpenyét megfelező katona valóban találó szimbóluma a szegények védelmének és a szegényekről gondoskodás keresztényi kötelezettségének.

- A büntetőjogi háttér kapcsán szerepel ugyan a III. Ferdinánd által Alsó-Ausztria számára 1656-ban kiadott büntető rendtartás, azonban **a magyar büntetőítélkezésre gyakorolt hatásáról nem esik szó** (363. oldal) (4. oldal).

Minthogy a magyar büntetőítélkezésről magáról sem szólok, nyilván ez okból került ki érdeklődésem homlokteréből a Praxis Criminalis. Bár csábított a téma, meg kellett tagadnom magamtól az élvezetet, hogy erre vegyek irányt. Egyszerű a magyarázat: a téma áthangsúlyozódott volna, olyan szempont került volna a disszertációba, mely meglehetősen messze van a kitűzött céltól. Hiszen a büntetőtörvénykezés egyáltalán nem volt tárgya a dolgozatnak, így a tömlöcnek, mint előzetes fogvatartás színhelyének a vizsgálata is elmaradt.

- **Indokoltnak látszik** a magyar viszonyok bemutatásához, egyfajta háttereként, egy rövid utalás, legalább arra, hogy a **Praxis Criminalis**, mint a magyar büntetőgyakorlatra meghatározó befolyást gyakorló rendszabás egyáltalán **milyen a tömlöcztetéssel kapcsolatos rendelkezéseket tartalmaz** (5. oldal).

Mint az a tanulmányból is kiderült, a fenyítőházi fejlődés vizsgálata távolabb esik a büntetőpraxistól, így a büntetés-végrehajtás is csak illusztratív, részleges elemként tűnik fel a téma kibontásában. Tisztelt Opponensem javaslatát mégis köszönettel veszem, elfogadom, és ígérem, hogy a Praxis Criminalis két börtönfelügyeletre vonatkozó artikulusát a későbbiekben beépítem a disszertáció megfelelő helyére.

- E két artikulus **(96–97.)** a 400–407., oldalak, illetve a 410. oldalon taglaltak szempontjából is figyelmet érdemel, már csak azért is, mert a 97. cikkely alapján képet lehet alkotni a XVII. század közepén Alsó-Ausztriában uralkodó börtönviszonyokról, ami voltaképpen egyezik a szerző által bemutatott XIX. századi honi körülményekkel (7. oldal).

A 17. század közepére jellemző osztrák tömlöcviszonyokat illusztráló Praxis Criminalis ugyan vajmi keveset mond a 19. század eleji magyar viszonyokkal kapcsolatban, de kétségtelen tény, hogy beemelhető lett volna a két artikulus ismertetése az osztrák börtönviszonyok ismertetésébe. Ugyanakkor változatlanul hangsúlyozni szeretném, hogy a tömlöcviszonyok ismertetése annyiban érinti a dolgozat témáját, amennyiben az találkozott a fenyítőház históriájával.

- Egyébiránt, tekintettel arra, hogy a **Praxis Criminalist** széles körben alkalmazták, feltehető hogy ezek a rendelkezések is **befolyással voltak** többek közt a megyei tömlöcök őrizeti szabályainak, rendjének kialakításában (7. oldal).

A megállapítással egyetértek, hiszen magam is így fogalmaztam: „*a magyar jogba becsempészett Praxis Criminalis azon szabályai, melyeket a törvényszékek bírái alkalmasnak találtak a magyar joggyakorlatba történő beolvasztásra*” a szokásjog részévé váltak (366. o.). Aligha tagadható az a gyakorlat, hogy a börtönre kibocsátott Helytartótanácsi rendeletek ne gyakoroltak volna befolyást a helyi gyakorlatra. S az is oktan feltételezés lenne, hogy a Praxis Criminalis szelleme ne hatott volna a Helytartótanácsi leiratszerkesztőkre és rendelet fogalmazókra. Arra vonatkozó kifejezett bizonyítékom nincsen (de megvallom, miután a kérdés vizsgálódási terrénomtól távolabb található, nem is kerestem), hogy direkt formában a vármegyei tömlöcök működését alapvetően és direkt formában

meghatározta-e a *Praxis Criminalis* hivatkozott két, szökésre és szöktetésre vonatkozó artikulusa. Úgy vélem, az a 97. cikkben rögzített szabály, hogy a börtönört, amennyiben (szándékosan vagy hanyagságból) hibás a szökésben, felelősségre kell vonni, általánosan érvényesül a későközépkori magyar tömlöcztetési praxisban is.

- Miután szóba kerül a *Novum Tripartitum* és a *Praxis Criminalis*, talán illetett volna hivatkozni Réti Illés Elemérre, megjegyezve, hogy III. Ferdinánd rendtartását helytelenül 1658-ra datálta.

Köszönöm Tisztelt Opponensem figyelmeztetését, és ígérem, az esetleges publikáció során feltétlenül beigazítom a majdani szövegbe. A megállapítás elmaradását az magyarázza, hogy megítélésem szerint ennek a kérdésnek a vizsgálata meglehetősen messze esik kutatási témámtól.

- Ha már büntetőjogi háttér, legalább néhány nagyhatású régi szerző is **említést érdemelt volna, mint Huszty István**, akinek a tankönyvét több kiadásban közel hét évtizeden keresztül használták a jogtanulók. **Vuchetich** Mátyás büntetőjogtana már a modern magyar büntetőjog megszületéséhez vezető első megkerülhetetlen irodalmi mérföldkő, ezért az értekezés tárgyban is érdemes idézni.

Tisztelt Opponensem ezen megállapítása kétségtelenül így igaz, én viszont elfogadtam azt a joghistóriában immáron közhelyszámba menő tudományos állítást, hogy a „katedra büntetőjog-tudomány” vajmi kevés hatással volt a 18–19. század büntetőgyakorlatára. (Vö. „*A büntetőjog-tudomány és a tudományos nézetek is szinte a reformkorig, jórész az 'in statu nascendi' állapotában voltak.*” Révész T. Mihály: *Jogtörténeti dolgozatok*, Győr, 2000., 125. o.) Ahogyan fogalmaztam: a büntetőjog önállósulásának igénye hazánkban a 18–19. században erősödött fel, melyet a büntető jogtudomány lassú kifejlődése követett. A gyakorlat követelményeinek próbáltak eleget tenni az első rendszeres munkák, melyeket a szakirodalom még nem helyez a tudományos értékű termékek közé. Így *Huszty István* *Jurisprudentia practiciáját*, *Gochetz Gábor* *Praxis Criminalis*át, *Bodó Mátyás* *Jurisprudentia Criminalis*át (1745, 1746, 1751). Az 1712. évi büntető törvénytervezetet, az 1795-ös elaborátumot és az 1827-es átdolgozott változatot *Nell*, *Huszty József*, *Váradý-Szakmáry*, *Cházár*, *Kraller* és *Fejes* munkái kísérték. A korszakra nemcsak a tervezetek kudarca nyomta rá bélyegét, de a szakmunkák vajúdása is. Amellett, hogy a jogággá alakulás nagyszabású és meglehetősen nehéz feladata magas szintű elméleti megközelítést követelt, az oktatás és a praxis érthető igényei döntően gyakorlati szempontok érvényesítésére szorították a szerzőket. Az első monográfiák és tankönyvek elmélet és gyakorlat malomkövei között örlődtek. Sem Szlemenics, sem

Fabriczy munkája nem tekinthető még tudományos értékű büntetőjogi kézikönyvnek. A szakirodalom a büntető jogtudomány első fecskéjének mindmáig Vuchetich Mátyás *Institutiones juris criminalis* című kézikönyvét tartja. (Megjegyzendő, hogy nagy öröömre azon sorozat egyik szerkesztője lehettem az elmúlt években, amelyben Király Tibor professzor, akadémikus csodálatos magyarításában közzé tehetjük Vuchetich művét.) Ő volt az, aki a gyakorlat ihlette kommentárirodalom határait átlépve már tudományosan értékelhető, rendszerező és megfelelően elméleti munkával állott a nyilvánosság elé. Azonban önmagában a büntetőjog tudományos művelése a börtönügyben (s különösen annak elméleti és tudományos művelésében) még nem eredményezett fordulatot. A büntetőjogászok ugyanis a büntetőjog normáinak, főként a magánjogról történő leválasztásával foglalatostkodtak, rendszert kerestek a büntetőjogban, általános elveket próbáltak kimódolni. Ebben a munkában érezhetően kevés figyelmet fordítottak a büntetés-végrehajtásra. Még leginkább a büntetések körüli elmélkedések voltak hatással a tömlöcbüntetés foganatosításának gyakorlatára. Ennek forradalmasítása azonban korántsem rendszerkérdés volt: itt gyökeres megújulásra volt szükség, a büntetésről vallott felfogás új, a korábbiakkal élesen szembenálló minőségének elfogadására.

- Egy **formai megjegyzés** kívánczik a 433. oldali **címhez**. Az „a” határozott névelő törlendő a lati nevezet elől, mert felesleges és megtévesztő, minthogy az „a” ablativust vonzó előljáró a latinban, és így idéthen, olybá tűnik, mintha hibás alakban állana: „a Domo Correctoria”, ami így helyesen ragozva akként volna fordítható egyik értelemben, hogy „a magyar fenyítőházzal”. A nagy kezdőbetűk sem indokoltak, ha már cím, természetesen az első lehet nagy, de szövegben csak a kisbetűs alak az elfogadható, még akkor is, ha a korabeli anyagokban adott esetben nagy kezdőbetűkkel is írták. A latin helyesírás szerint tehát csak a kisbetűs alak szabályos! (10. o.)

Elfogadom Tisztelt Opponensem latin helyesírásra vonatkozó kétségkívül helyes megállapítását, de felhívom a figyelmét arra, hogy a 18–19. század gyakorlata számos esetben „magyarosította” a latin kifejezéseket. A Domus Correctoria a köznyelvi szóhasználatban és a szakmai levelezésekben is önállósodott, s annak német helyesírással vegyített változata (nagybetűk alkalmazása) teljesen természetes volt. Vö. *Domus Correctoria*, (CsmL VII. 104, CSML VII. 1.1. 3. [1789–90]. Ez esetben az „a” nem latin tartalmának megfelelően, hanem magyar határozott névelőként szerepel a „Ház” előtt.

- **Néhány formai kifogás:** A szerző nem jelzi, hogy **idézetei** (például a 18. oldalon) vagy **ismeretei** (például 23. vagy 49. oldalon) milyen forrásból származnak (3. oldal).

18 oldal: SCHILD, WOLFGANG 1985: *Alte Gerichtsbarkeit*. München, Verlag C. H. Beck. 208. o.

23. oldal: Ismereteim eszenciája, melyet utóbb bizonyítok.

49. oldal MITTEIS, HEINRICH–LIEBRICH, HEINZ 1985: *Deutsche Rechtsgeschichte*. München, Verlag C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung., 292. o.

- **Nem mindig különül el, hogy a szerző az állítását saját kútfőből, netán más irodalmi forrásból nyerte (például 146. oldal) (3. oldal).**

Talán nem szerénytelenség, ha a következtetések gerincét itt saját kútfőnek tekintem.

- **Az irodalomjegyzék alapos névkorrekcióra szorul.**

Nem értem Tisztelt Opponensem lakonikus megjegyzését. A könyvek szerzőinek pontos megnevezése, a művek címei az eredeti forrásokból származnak. Esetleges utólagos bizonytalankodás esetén a magyar nemzeti könyvtár, a Deutsche Bibliothek, a kongresszusi könyvtár online katalógusából egyeztettem. Ha ez a megjegyzés a szerzői skála átalakítására vagy bővítésére vonatkozik, szívesen veszem a javaslatokat.

Budapest, 2011. március 20.

Mezey Barna